
1387 - Taula de Santa Caterina del Sinaí - Bonaventura Ubach

Autor:

Data de publicació: 15-06-2021

La taula catalana que hi ha a la Biblioteca del Sinaí, possiblement relacionada amb Mallorca, constitueix una joia artística d'altíssim nivell i brinda uns enigmes, especialment el referit a l'autoria, que conviden a la investigació.

Monestir de Santa Caterina del Sinaí

Nom en la llengua original

(el) ???? ??? ????? ???????????

Epònim

Caterina d'Alexandria

Dades

Tipus

Monestir

Part de

Saint Catherine Area (en)

Primera menció escrita
segle IV

Construcció
segle VI

Dedicat a
Caterina d'Alexandria

Característiques

Estil arquitectònic
arquitectura romana d'Orient

Altitud
1.570 m

Ubicació geogràfica

Entitat territorial administrativa
governació del Sinaí del Sud (Egipte)

Localització
península del Sinaí

28° 33′ 21″ N, 33° 58′ 32″ ECoord.: 28° 33′ 21″ N, 33° 58′ 32″ E (mapa)

Activitat

Diòcesi

Archdiocese of Sinai, Pharan, and Raitho (en)

Religió

cristianisme ortodox

Fundador

Justinià I

Lloc web

sinaimonastery.com

El monestir de Santa Caterina (en grec: Μονή της Αγίας Κατερίνης), també conegut com a monestir de la Transfiguració o monestir de l'Esbarzer ardent, està situat a Egipte, a la boca d'una gorja de difícil accés, al peu del mont Sinaí. Està construït on la tradició suposa que Moisès va veure la «bardissa que cremava sense consumir-se». Es tracta d'un dels monestirs més antics que continuen habitats. L'any 2002 fou declarat Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO.[1]

Contingut

-
- 1 Història
 - 2 Patrimoni
 - 3 Referències
 - 4 Vegeu

Història

La mare de l'emperador Constantí I el Gran, santa Helena, ordenà construir una capella en el lloc on, segons la tradició, Moisès parlà amb Déu en l'episodi bíblic de la «bardissa ardent». Posteriorment, l'emperador Justinià I manà construir un monestir al costat de la capella. El monestir fou construït entre els anys 527 i 565. Si, suposadament, la bardissa que es conserva és l'original, el monestir esdevé un lloc sagrat per a les tres grans religions monoteistes: judaisme, cristianisme i islam. Malgrat que el seu veritable nom és monestir de la Transfiguració, és conegut també com a monestir de Santa Caterina, i rep aquest nom de santa Caterina d'Alexandria, una màrtir cristiana que fou sentenciada a morir en la roda de tortura. La tradició ha transmès que la roda es trencà i que finalment fou decapitada. El seu cos fou traslladat pels àngels al mont Sinaí i els monjos del monestir van trobar les seves restes als voltants de l'any 800, en una cova de la muntanya, moment a partir del qual el monestir custodià les seves relíquies i esdevingué un important centre de peregrinació.

Segons un document del monestir, suposadament escrit pel mateix Mahoma, el profeta donà la seva protecció al monestir després d'haver-li concedit refugi als seus enemics. Gràcies a aquest document i que es construí una mesquita fatimita a l'interior dels murs, el monestir perdurà a la dominació musulmana de la regió. La mesquita està tancada i mai no ha estat usada, ja que, per error, no està orientada cap a La Meca.

Els anacoretes del Sinaí foren eliminats durant el segle vii i sols el monestir perdurà, gràcies, en part, a les fortificacions que el protegien. Encara es conserven els murs que servien de defensa. L'accés a l'interior del recinte es feia, fins al segle xx, per una porta llevadissa situada al mur exterior. Les croades augmentaren l'interès dels pelegrins pel monestir, que es convertí en un centre de pelegrinatge entre els anys 1099 i 1270.

Patrimoni

Imatge d'un text en siríac

El monestir té gran importància per la seva antiga i valuosa biblioteca, que guarda la segona col·lecció més extensa de còdexs i manuscrits grecs i cristianoorientals del món, només superada en nombre d'exemplars per la Biblioteca Vaticana. S'hi poden trobar uns 3.500 volums escrits en grec, copte, àrab, armeni, hebreu, georgià, siríac i altres llengües.

Al complex, s'hi troben obres d'art úniques, entre mosaics, icones russes i gregues, pintures encàustiques, ornaments religiosos, calzes i relíquies. Entre les icones que guarda el monestir, es troben algunes de les més antigues del món, datades entre els segles v i vi. En destaca el pantocràtor del Sinaí, del segle vii, el llibre de L'escala del diví ascens, una icona del segle xii del llibre de sant Joan Clímac, o la icona més antiga sobre un tema de l'Antic Testament. S'ha ideat un projecte per catalogar les obres de la biblioteca del monestir.

Referències

Vegeu

Codex Sinaiticus
Konstantin von Tischendorf

SINAÍ – GEBEL MUSSA – UNA ALTRA VISIÓ DEL MONESTIR DE SANTA CATERINA

Aquestes paraules reflecteixen la primera impressió del viatger i erudit bíblic, el monjo benedictí Dom Bonaventura Ubach, en el relat, que narra el seu viatge de 1910.

“... Amb alegria i el cor angoixat contemplem tanta magnificència, el lloc on l'esbarzer candent i on va ser creada la capella de la Transfiguració, després anomenada de Santa Caterina ...”

Fotografia de nostre protagonista

El visitant d'avui contempla amb discreció i molt succintament aquest monestir, sense saber massa més, que des d'ell es pot pujar a l'avui massificada cim del Gebel Mussa, on Déu lliurà a Moisès els Deu Manaments, per després tornar a Sharm el-Sheikh a gaudir de les seves platges i hotels, fer alguna visita més a la resta d'atraccions turístiques, nàutiques o naturals que allí existeixen.

Fotografia actual del cim

Potser, els més viatgers, els més inquiets, els més instruïts o amb desitjos d'aprendre, els que amb set de coneixement de fets històrics o voluntat de relació amb l'hàbitat i la seva gent, si puguin captar alguna cosa més, del que és el Sinaí, amb aquest “anecdota” extret d'un viatge realitzat en altres temps amb el que implicava en mitjans econòmics per a un monjo, precarietat de transports, inseguretat i inclemències meteorològiques, però amb el cor i la ment totalment oberts a aquest meravellós lloc, potser màgic lloc.

Introducció:

La mare de l'emperador Constantí I el Gran, Santa Helena, va ordenar construir una capella al lloc on segons la tradició Moisès va parlar amb Déu en l'episodi bíblic de la “esbarzer ardent”. Posteriorment, l'emperador Justinià I va manar construir un monestir al costat de la capella, entre els anys 527 i 565.

El monestir es converteix en un lloc sagrat per les tres grans religions monoteistes: judaisme, cristianisme i islam. Encara que el seu veritable nom és Monestir de la Transfiguració, és conegut també com Monestir de Santa Caterina, rebent aquest nom de Santa Caterina d'Alexandria.

Segons un document del monestir, suposadament escrit pel mateix Mahoma, el profeta va donar la seva protecció al monestir després d'haver-li concedit refugi dels seus enemics. Gràcies a aquest document se sap que es va construir una mesquita fatimita a l'interior dels seus murs, la mesquita està tancada i mai ha estat usada ja que, per error, no està orientada cap a la Meca.

Vista exterior del Monastir

Antiga forma d'accedir al Monastir

... Però, qui era Santa Caterina?

Caterina d'Alexandria va ser una donzella cristiana que, segons una tradició tardana del segle IX, va morir màrtir a Alexandria durant la persecució de l'emperador Maximí l'any 307. De família noble i molt instruïda, va desfer els arguments dels més eminents filòsofs contra el cristianisme. Després de trencar miraculosament la roda on era lligada,

va ser decapitada, mentre el seu cos va ser traslladat pels àngels segons la tradició a la muntanya del Sinaí (en consolidar-se la llegenda va ser construït un monestir al segle VI que porta el seu nom: monestir de Santa Caterina del Sinaí).

Anecdotal

- Només entrar el viatger, pot contemplar al límit de la tercera porta de metall, una antiga inscripció en grec antic:

I el Senyor digué a Moisès “Jo sóc el Déu dels teus pares, el Déu d'Abraham, el Déu d'Isaac i el Déu de Jacob”. “Jo sóc el que sóc”

- L'entrada ascendia a 1 Riyal = 20 piastres egípcies = 5 pessetes d'or amb 20 cèntims.
- Ens diu el Dom Bonaventura Ubach, que el 1910, a la biblioteca del monestir, utilitzaven els antics papirs egipcis com para-sol o cortina, clavats en les finestres, per a gran disgust d'ell.

Respecte a l'estat d'aquesta biblioteca convindria explicar que va ser Tischendorf en una primera visita el 1844 qui va aconseguir arrabassar del braser que utilitzaven els clergues del monestir per escalfar-se, en una rocambolesca compra, 43 fulls del còdex Friderico Augustanus, avui a la biblioteca de Leipzig. En 1853 va aconseguir dues o tres fulles més, i ja el 1860, de l'interior d'una cel·la, el més preuat dels documents: La Bíblia LXX, l'anomenat Còdex Sinaiticus, la Bíblia més antiga de la qual es té coneixement.

Portant aquests lligalls a Rússia i regalant al Tsar, que els diposita a la biblioteca de Sant Petersburg, després aquests, durant la revolució bolxevic són venuts al Britih Museum el 1933 per 100.000 Lliures esterlines. Actualment de rabiosa actualitat veure:

<http://www.codexsinaiticus.org>

El nostre monjo, va tenir l'oportunitat de veure les relíquies de la Santa, les seves restes momificades mostraven el cap (amb una corona de joies) i la mà esquerra (amb diversos anells).

Sarcòfag de la Santa i Vista antiga de la Biblioteca

- Una de les coses que més crida l'atenció en la lectura dels viatges del pare Ubach, és la visió, que va tenir l'oportunitat de tenir, d'un retaule del segle IV.

Situat a la dreta de la basílica. En el mateix es pot veure a Santa Protegida o Santa Caterina amb la roda del seu martiri, amb uns colors magnífics. En les cantonades es pot descobrir, l'escut heràldic de Catalunya, les quatre barres vermelles amb fons groc i el de la ciutat de Barcelona.

Què fa l'escut de la meva pàtria, aquí, tan lluny?

- Joana (La Boja) de Castella o Felip II, van tenir sota la seva protecció al monestir aportant quantitats econòmiques per al seu manteniment.

A la primera fotografia l'imatge captada per el nostre monjo.

Al despenjar-lo per poder fotografiar amb més llum, va poder distingir en caràcters gòtic-catalans:

Aquest retaule feu fer en Bernat Maresa ciutadà de Barcelona cònsul de Cathalans en Damas en l'an MCCCCLXXXVII.

I a la part posterior l'autor Marcus de Vilanova 1388.

El 1387, el cònsol Català de Damasc, Bernat Manresa, va donar al monestir un retaule sobre fusta on es representa a la Santa amb la palma del martiri, envoltada a banda i banda per dos escuts de quatre barres representatius de la Corona d'Aragó).

El 2004 amb el motiu del Fòrum de les Cultures celebrat a Barcelona, ??va ser per primera vegada, embalat i enviat fora d'Egipte, acompanyat de conservadors i diplomàtics nostre preuat retaule tornava per un curt temps a la seva terra d'origen.

Imatge de TV3, en el moment del embalatge

Cartell "El esplendor de la Mediterrània medieval", una coproducció de el Institut Europeu de la Mediterrània i el Fòrum 2004

• El dia 20 d'abril de 1910, el nostre "Ja Àlbum Sa'id", així van cridar els beduïns al Pare Ubach, signa en el Llibre de Visites del monestir, en probablement les primeres lletres escrites en català per un visitant:

Dong Gracies a la Vergé per poder a ver vist el Montserrat d'Aràbia.

La taula catalana misteriosa

Bartomeu Balutxo investiga la taula de Santa Caterina d'Alexandria, que es conserva a la Biblioteca d'Alexandria

La taula catalana que hi ha a la Biblioteca del Sinaí, possiblement relacionada amb Mallorca, constitueix una joia artística d'altíssim nivell i brinda uns enigmes, especialment el referit a l'autoria, que conviden a la investigació.

La revetlla de Sant Bartomeu de 2001, ja ha plogut molt d'aquell dia ençà, vaig pujar de nit al cim del Sinaí per gaudir de l'espectacle de veure eixir el sol. Una experiència, en el meu cas, gens mística però poètica. El matí de dia 24 d'agost, en davallar a la falda de la muntanya, quan la calor del desert feia recular la frescor de la nit més estelada que he vist mai a la vida, vaig visitar el monestir on se suposa que hi ha Caterina d'Alexandria. En aquell espai, protegit al llarg de la història per les més diverses religions i cultures, es mostra als turistes l'esbarzer ardent des d'on, segons l'Èxode, Déu il·luminà i parlà a Moisès i, encara ara, als que s'ho volen creure. L'antiguitat de la murada embadaleix el viatger, però l'enriqueix molt més fer un tast a la famosa biblioteca i a la capella. Allà, entre dotzenes d'icones bizantines, sense protecció física ni tèrmica, destaca una taula gòtica que fa 1,28 m.

És una pintura a l'oli de gran qualitat que destaca per la seva bellesa. Mostra Santa Caterina dreta, coronada, amb la palma de màrtir a una mà i la roda del suplici a l'altra. Als peus, hi ha un escut amb una llegenda que, a l'alçada que estava penjada, em resultà il·legible. A l'angle superior esquerre hi ha l'emblema del rei d'Aragó i, al dret, un altre que sembla el de la Universitat de Mallorca. La sorpresa de trobar tan lluny una imatge tan propera, de la qual no en sabia noves perquè els llibres no en parlen, va ser majúscula. A la sortida, vaig comprar una partida de postals amb aquella imatge. El monjo que despatxava va agafar un llibre per atendre, lacònic, la meva consulta: "Regal de Jaume II. Això és tot el que diu". De retorn a Mallorca, vaig mirar d'esbrinar l'origen. No vaig aclarir res. Ni Jaume II de Mallorca, ni el d'Aragó, ni el d'Urgell... Cap notícia ni rastre de la taula. La postal va romandre més de tres anys al calaix dels enigmes.

L'any 2004, vaig veure l'anunci de l'exposició a Barcelona de "Mediterraneum. L'esplendor de la Mediterrània Medieval. S. XIII-XV". La imatge del cartell m'era familiar i, en contrastar-la, vaig verificar que era un fragment d'aquella taula misteriosa. Vaig anar a l'exposició pensant que aclariria la procedència i la vinculació amb Mallorca. No vaig aclarir pràcticament res. Tot i ampliar la informació, el misteri perdura. La llegenda de baix diu que la taula es va fer l'any 1387 per encàrrec de Bernat Maresa, cònsol dels catalans a Damasc, a qui pertany l'escut inferior. Els historiadors Daniel Duran i Xavier Barral creuen que l'escut superior dret pot ser el de la ciutat de Mallorca, tot i que en els quadrants corresponents només hi ha restes de pigment blau, però no es veuen els castells. El cònsol de Damasc el designaven els consellers de Barcelona. Com així no hi ha l'escut de la ciutat comtal? Quina relació existia amb Mallorca? Era una llicència del pintor? Un error? Però encara apareix un nou misteri. En el dors de la

taula, figura el nom de l'autor: Martinus de Vilanova, del qual no se sap res ni es coneixen més obres. La recerca, almenys fins ara, només m'ha mostrat dos Martí de Vilanova: un és cavaller i veguer de Girona el 1348, l'altre, procedent de Nàpols, passa per Poblet quan fa el camí cap a Sant Jaume de Galícia durant el regnat de Pere el Cerimoniós (1319-1387). Potser un dels dos era aquell magnífic pintor d'una sola obra coneguda?

Se sap que els reis d'Aragó Jaume II (1267-1327) i Alfons V (1396-1458) varen ser protectors de diversos temples. L'església de Betlem i Santa Maria de Sion són dos bons exemples de l'empremta catalana que, en aquells indrets, delaten les quatre barres que s'hi poden veure a les pintures. També se sap que la darrereria del S. XIV i primeria del XV, Barcelona competia amb Venècia com a port d'embarcament cap a Terra Santa. I Mallorca? Els vaixells devien fer escala a Palma, perquè molts de mallorquins anaven en peregrinació al santuari del Sinaí com fa patent la cartografia de l'època. L'antroponímia, amb un dels noms de dona més corrents a Mallorca, certifica la devoció a Santa Caterina, a la qual es dedicaren capelles a Sant Miquel (1324), Port de Sóller (1360), Santa Creu (?), Sant Francesc (1426), Lluçmajor (1448) i Selva (1479), entre d'altres. El cas més clar de vinculació és un retaule del Puig de Pollença, avui a l'església de la Concepció de Palma, que porta la llegenda inequívoca de "Santa Caterina del Munt Sinay" i mostra la santa que emergeix de les murades d'aquell monestir. L'autor, Francesc Comes, va pintar a Mallorca entre 1392 i 1415, amb un estil radicalment distint al gòtic tardà de l'escola italiana de la taula misteriosa.

Les dades són poques i el túnel del temps fa inconnexes moltes de baules. El franciscà Noe Bianchi va publicar l'any 1690, a Bolonya, la crònica del seu viatge al Sinaí. L'única pintura que destaca és, precisament, la taula catalana. Des d'aleshores, silenci i oblit. Es perd la pista i no es coneix cap altra referència durant més de dos segles. Quan Josep Pijoan publica l'any 1907 la descripció del monestir, no fa cap esment a la taula. Per això, l'abril de 1909 va causar impacte i es presentà com un gran descobriment la troballa que va fer J. Couyaut-Barthoux, publicada a l'anuari de l'Institut d'Estudis Catalans ("Sur une peinture catalane du XIV siècle, trouvée au monastere du Sinai"). D'aquell redescobriment han passat cent anys i 625 d'ençà de la pintura. L'autoria i la procedència de la taula conviden a la investigació. Als llibres sobre el gòtic mallorquí de Gabriel Llopart no he trobat cap notícia, referència o esment a la taula. Quina relació té amb Mallorca? Potser el departament d'Història de la UIB podria esvaire els dubtes que romanen oberts. Els ho vaig fer avinent l'any 2009 (amb correus personalitzats al professorat d'Art i de Moderna) i no vaig rebre cap resposta. Estic segur que, d'aquesta taula, altres cultures en farien bandera! Oblidar el patrimoni d'un poble és, també, oblidar els seus signes d'identitat, la seva història i els seus orígens. La negligència o, si més no, la desídia són còmplices de la desmemòria. A qui correspon corregir l'abandó cultural de la nostra història?

Bartomeu Balutxo

versió per imprimir

Comentaris publicats

Andreu Marfull-Pujadas

Segons tinc entès, un dels fills de Jaume II el Just, en Joan (1304-1334), fou Patriarca d'Alexandria entre 1328 i 1334, un títol equivalent al Papa, però a Egipte, de cristianisme ortodox. Aquest personatge és molt interessant, ja que abans fou el Primer Arquebisbe de Toledo (1319-1328) i després Arquebisbe de Tarragona, (1327-1334), càrrec que compartí amb el de Patriarca d'Alexandria.

Si a això li afegim que Caterina d'Alexandria es situa al segle IV, en ple assentament del cristianisme però ortodox, 1.000 anys abans dels fets de Jaume II el Just, ja tenim més dades en clau Fomenko que situen el catolicisme de l'Edat Mitjana entre interrogants, i els mites del segle IV deu segles més tard. I el que és potser més interessant, que situen la família reial catalana al centre de l'autoritat política i religiosa del segle XIV, també dins la península ibèrica. No sé si aclareixo massa coses, però m'ha semblat d'interès.

Salutacions cordials, Andreu